

FOCUS NR. 55

Welke ondernemingen vestigen zich in of verlaten het Brussels Hoofdstedelijk Gewest?

PIERRE-FRANÇOIS WILMOTTE

Het vertrek van bedrijven uit het Brussels Gewest wordt algemeen beschouwd als een indicator van economische achteruitgang in Brussel. Om het verschijnsel evenwel correct te kunnen analyseren, moeten de komende en de vertrekkende ondernemingen vergeleken worden. Deze Focus van het BISA geeft antwoord op de volgende vragen: zijn er meer ondernemingen die zich in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vestigen of die het gewest verlaten? Welke soorten ondernemingen verklaren het migratiesaldo van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest? Wat zijn de geografische trends van het migratiesaldo van ondernemingen in Brussel en in België?

Inleiding

Het vertrek van ondernemingen uit het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (BHG) komt regelmatig in de actualiteit. Meestal wordt een dergelijk vertrek voorgesteld als een vlucht (zie bijvoorbeeld Bruzz, 2020; La Dernière Heure, 2020) of als een gebrek aan aantrekkelijkheid van het Gewest, dat met andere steden en regio's in België en het buitenland zou concurreren om bedrijven aan te trekken. Maar hoe belangrijk is dat vertrek van ondernemingen uit het BHG nu werkelijk?

In de Focus van het BISA nr. 54 werd eerder al het portret van de Belgische migrerende onderneming geschetst (Wilmotte, 2022). Er werden ook een aantal vaststellingen geformuleerd over de migratie van ondernemingen tussen 2009 en 2020:

- › Migratie is een zeldzaam fenomeen in het leven van ondernemingen (jaarlijks verplaatsen 2 tot 2,5 % van de ondernemingen hun maatschappelijke zetel);

- › Ook andere zaken beïnvloeden de demografie van de ondernemingen, zoals het starten of stopzetten van activiteiten;
- › Migratie is een verschijnsel dat zich meestal voordoet bij zakelijke marktdiensten, die minder afhankelijk zijn van lokale middelen en/of het verplaatsen van materiële vaste activa (→ [Glossarium](#));
- › Bij het merendeel van de migraties gaat het om verplaatsingen over een korte afstand (5 tot 10 km afhankelijk van de beschouwde ondernemingen) in Belgische stedelijke gebieden (→ [Kader 3](#)), met als koploper het stedelijk gebied van Brussel.
- › Het BHG bekleedt een centrale plaats als herkomst of bestemming voor bijna 3 op de 10 Belgische bedrijfsmigraties.

Op basis van die eerste vaststellingen kan het belang van de migraties en dan met name van het vertrek van ondernemingen gerelativeerd worden. De vaststellingen impliceren ook dat migraties reguleren eerder een kwestie is van coördinatie tussen ruimtelijke ordening, mobiliteit en stadsplanning binnen de functionele stedelijke regio van Brussel dan een concurrentiestrijd tussen de grootste (Belgische) steden.

Bovendien moeten voor een correcte analyse de vertrekkende ondernemingen vergeleken worden met de ondernemingen die zich in het Brussels Gewest komen vestigen. In die optiek analyseert deze Focus in detail de ondernemingen die zich in het BHG komen vestigen of het BHG verlaten. Deze analyse biedt dan ook een antwoord op de volgende vragen:

- › zijn er meer ondernemingen die het BHG verlaten dan ondernemingen die zich in het BHG komen vestigen?
- › Hangt het verschil, dat het migratiesaldo wordt genoemd, samen met een specifiek bedrijfsprofiel?
- › Wat zijn de geografische trends van het migratiesaldo van ondernemingen in Brussel en in België?

Deze gedetailleerde analyse maakt het mogelijk om de uitdagingen te verduidelijken die verband houden met bedrijfsmigraties in het BHG en een verschijnsel te objectiveren waarover weinig onderzoek bestaat in het BHG, België of het

1. Definitie van een bedrijfsmigratie en bron van daartoe gebruikte gegevens

De inventarisatie van de bedrijfsmigratie gebeurt op basis van het register van btw-plichtige bedrijven, DBRIS genoemd. Dit register verzamelt administratieve gegevens van ondernemingen uit de Kruispuntbank van Ondernemingen, waar elke onderneming moet worden ingeschreven, alsook van de administratie die instaat voor de Belasting over de Toegevoegde Waarde (BTW), de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (RSZ) en de Nationale Bank van België (NBB).

Op basis van dit register identificeert Statbel een migratie **wanneer de maatschappelijke zetel van een onderneming tussen jaar t en jaar t+1 van gemeente is veranderd**. Concreet stemt een migratie van de maatschappelijke zetel overeen met:

- de verhuizing van alle activiteiten van de maatschappelijke zetel en van de exploitatie, wanneer de vennootschap uit één vestiging bestaat;
- de verhuizing van de activiteiten die verbonden zijn aan de maatschappelijke zetel wanneer de onderneming uit meerdere vestigingen bestaat.

Bijgevolg leidt **de migratie van een onderneming tot de migratie van een bedrijfsbalans, maar niet noodzakelijk tot de migratie van alle activiteiten van de ondernemingen** (met name de werkgelegenheid).

De volledigheid van de door Statbel uitgevoerde inventarisatie hangt af van de gemeentelijke versnippering door de variabele oppervlakte van de gemeenten: hoe groter de gemeente, hoe minder migraties over korte afstand worden geïnventariseerd. In veel gevallen is het stadscentrum gefuseerd met de omliggende wijken of zelfs dorpen, zoals in Doornik, Charleroi of Hasselt. In het BHG waren fusies zeldzaam (zie fusie van gemeenten → [Glossarium](#)). Bijgevolg zal een migratie van de ene wijk naar de andere van het BHG meer kans hebben om te worden geïnventariseerd dan bijvoorbeeld in de eerder genoemde steden.

2. Selectiecriteria voor migrerende bedrijven

Over de periode van 2009 tot 2020 heeft Statbel de intergemeentelijke verplaatsing van 401 859 maatschappelijke zetels van bedrijven in België geïnventariseerd. Om de vragen van deze Focus gericht te beantwoorden, richtte de analyse zich op een subgroep met de volgende criteria:

- De migratie moet betrekking hebben op **een onderneming die ten minste één werknemer aangeeft in de jaren t en t+1 van de migratie**: dit maakt het meteen mogelijk om ondernemingen te selecteren waarvan de migratie een significant effect heeft op de gebieden;
- De migratie moet betrekking hebben op een **private onderneming** met een van de volgende rechtsvormen: **naamloze vennootschap, vennootschap bij wijze van geldschieten op aandelen, besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid, coöperatie of vereniging zonder winstgevend**. Natuurlijke personen, Vennootschap onder gemeenschappelijke naam, vennootschap bij wijze van enkelvoudige geldschieting, handels-vennootschap van buitenlands recht, publiekrechtelijke instellingen of andere rechtsvormen zijn vanwege hun specifieke locatie van de steekproef uitgesloten.
- De migratie moet **een bepaalde Belgische gemeente als plaats van herkomst en bestemming** hebben om de geografie van deze migraties te kunnen analyseren. Hierdoor wordt een klein aantal geïnventariseerde internationale migraties uitgesloten.

Deze criteria sluiten 90 % van de bedrijfsmigraties uit. Dit aandeel wordt verklaard door het aandeel van bedrijven zonder werknemers: in 2020 maken bedrijven zonder werknemers 72 % van het Belgische bedrijfsleven uit. Dit is de belangrijkste factor die de kleine relatieve omvang van de subgroep van onderzochte migraties verklaart.

buitenland (Aujean *et al.*, 2005 over Brussel, Pellenberg, 2005 in Nederland of Thillet & Bertrand, 2017 rond Lyon en Saint-Étienne in Frankrijk).

Hoe wordt een migrerend bedrijf gedefinieerd?

De statistieken gebruikt in deze Focus zijn afkomstig uit de inventaris van de Belgische bedrijfsmigratie, opgesteld door Statbel, het Belgische federale statistiekbureau, en hebben betrekking op de periode 2009 tot 2020. [Kader 1](#) geeft meer informatie over de methodiek die Statbel gebruikt om een migratie te inventariseren.

Om de in de inleiding van deze Focus gestelde vragen op gepaste wijze te beantwoorden, werd een populatie van ondernemingen geselecteerd die aan bepaalde criteria (omvang, locatie en rechtsvorm) voldoen (→ [Kader 2](#)). In totaal zijn 40 994 van de door Statbel geïnventariseerde migraties geanalyseerd, dat wil zeggen 10% van de geïnventariseerde migraties.

Twee indicatoren om het Brussels migratiesaldo te begrijpen

In deze Focus gaat de belangstelling vooral uit naar het migratiesaldo van de maatschappelijke zetels van Brusselse ondernemingen, met andere woorden de vergelijking tussen de komende en de vertrekkende bedrijven in een bepaalde Brusselse gemeente, of voor het volledige BHG.

Deze analyse vereist indicatoren op basis van concepten afkomstig uit de demografie. **Er zijn twee indicatoren die het absolute en relatieve belang van het migratiesaldo kunnen duiden.**

1. Het (absolute) **migratiesaldo** is het verschil tussen het aantal bedrijven dat zich in een administratieve entiteit kwam vestigen en het aantal bedrijven dat diezelfde administratieve entiteit heeft verlaten gedurende de periode 2009-2020. De indicator wordt als volgt berekend:

Komende bedrijven - Vertrekkende bedrijven

Deze eerste indicator kwantificeert **de absolute evolutie** van het aantal bedrijven naar aanleiding van migraties.

2. Het **migratiesaldo voor 1 000 bedrijven** stemt overeen met het migratiesaldo in verhouding tot het gemiddeld aantal bedrijven voor de periode 2009-2020. De indicator wordt als volgt berekend voor elke administratieve entiteit (gemeente of gewest):

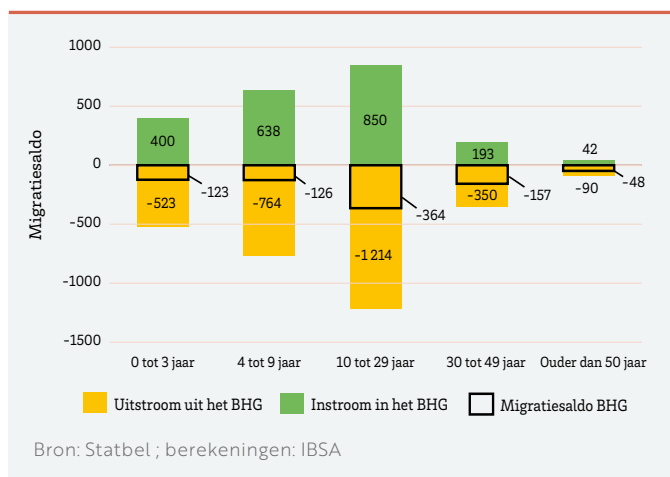
$$\frac{[(\text{Komende bedrijven}) - (\text{Vertrekkende bedrijven})] * 1\,000}{\text{Gemiddeld aantal bedrijven geanalyseerde entiteit}}$$

De tweede indicator kwantificeert **de relatieve evolutie** van het migratiesaldo. Hiermee is het mogelijk om het belang van de migraties tussen de entiteiten (gemeenten of gewesten) te vergelijken¹.

Wat is het migratiesaldo van het BHG?

Gedurende de periode 2009-2020 ondernemingen hun maatschappelijke zetel verhuisd van Vlaanderen of Wallonië naar het BHG. Tegelijkertijd hebben 2 941 ondernemingen hun maatschappelijke zetel verhuisd vanuit het BHG naar een ander Belgisch gewest. **Het verschil, met andere woorden het migratiesaldo van het BHG, is negatief: het waargenomen deficit**

① MIGRATIESALDO ONDERNEMINGEN IN HET BHG VOLGENS OUDERDOM TUSSEN 2009 EN 2020

bedraagt **-818 ondernemingen**. Ten opzichte van het aantal vergelijkbare bedrijven in het BHG komt **dat overeen met een vermindering van 6 bedrijven op 1 000 in Brussel over de gehele periode 2009-2020**.

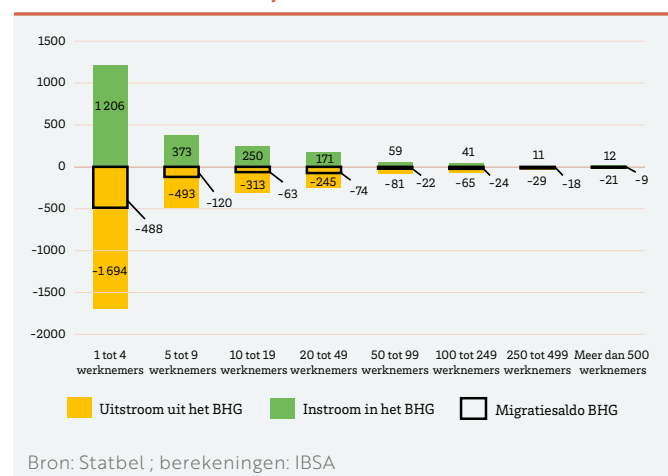
Om een beter beeld te krijgen van wat dat deficit van 818 ondernemingen betekent, wordt het in twee delen geanalyseerd. Het eerste deel analyseert het absolute migratiesaldo van het BHG aan de hand van de categorieën grootte, ouderdom en economische activiteitssector. Het tweede deel analyseert het relatieve migratiesaldo per type onderneming. Hieruit blijkt welk soort bedrijven de sterkste neiging vertonen zich in het BHG te komen vestigen of het BHG te verlaten.

Uit welk type ondernemingen bestaat het deficit van 818 ondernemingen?

De instroom, de uitstroom en het absolute migratiesaldo worden belicht met drie grafieken in functie van de ouderdom, de grootte en de economische activiteitssector. **Bedrijven van 10 tot 29 jaar oud dragen het meest bij aan het negatieve migratiesaldo van het BHG** (1): het migratiesaldo van het BHG voor bedrijven van 10 tot 29 jaar oud vertoont een deficit van 364 bedrijven. De andere categorieën (0 tot 3 jaar, 4 tot 9 jaar en 30 tot 49 jaar) vertonen lagere en gelijkaardige negatieve migratiesaldi (-150 tot -120 bedrijven).

Het negatieve migratiesaldo van het BHG houdt vooral verband met het onevenwicht tussen de instroom (1 206) en de uitstroom (1 694) van bedrijven die 1 tot 4 werknemers tewerkstellen (-488) (2). De migraties zijn, net zoals het migratiesaldo, minder talrijk voor grotere bedrijven. Dat weerspiegelt het feit dat het grootste deel van het bedrijfsleven uit kleine bedrijven bestaat.

② MIGRATIESALDO VAN DE ONDERNEMINGEN IN HET BHG VOLGENS GROOTTE, TUSSEN 2009 EN 2020

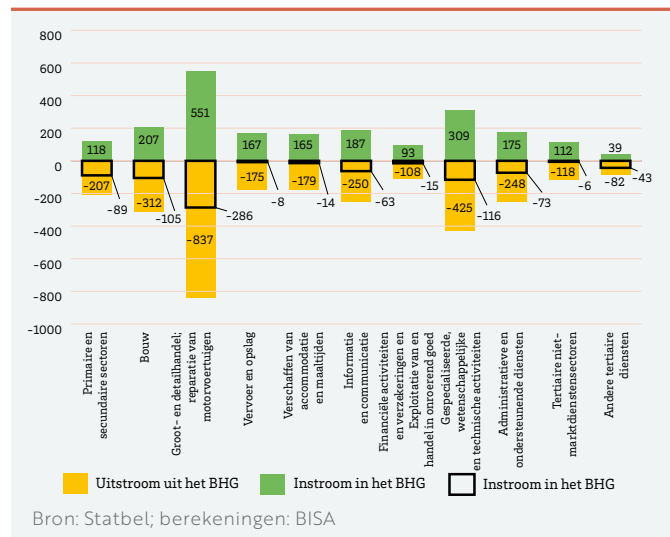

Tot slot werpt de activiteitssector een licht op het soort ondernemingen dat bijdraagt tot het negatieve migratiesaldo in Brussel (3). **Ongeacht de sector in kwestie² is het migratiesaldo negatief. Voor bedrijven uit bepaalde sectoren ligt het migratiesaldo evenwel in de buurt van nul:** vervoer en opslag (NACE H), verschaffen van accommodatie en maaltijden (NACE I), niet-marktdiensten zoals openbaar bestuur, gezondheidszorg of maatschappelijke dienstverlening (NACE O, P, Q, R, 94 en U) en de sectoren financiële activiteiten en verzekeringen en onroerend goed (NACE K en L).

Bedrijven die actief zijn binnen de secundaire sector (NACE C tot en met E), de handel en de marktdiensten aan personen (NACE G

en 96) en sommige sectoren van de marktdiensten aan bedrijven (NACE J, M en N), nemen het grootste deel van het negatieve migratiesaldo van het BHG voor hun rekening. **In die sectoren, die voornamelijk marktgericht zijn, is het aantal vertrekkende bedrijven duidelijk groter dan het aantal bedrijven dat zich in het BHG komt vestigen.**

③ MIGRATIESALDO BHG VOLGENS ECONOMISCHE ACTIVITEITENSECTOR TUSSEN 2009 EN 2020

Welk bedrijfsprofiel heeft de neiging vaker het BHG te verlaten dan zich er te vestigen?

Met behulp van de indicator van het migratiesaldo per 1 000 bedrijven is het mogelijk het relatieve belang van het migratiesaldo te vergelijken volgens de grootte en de economische activiteitensector van de bedrijven.

Eerder de grootste dan de kleinste ondernemingen

Het relatieve deficit aan ondernemingen als gevolg van hun migratie is belangrijker voor de grootste ondernemingen (→ Glossarium) dan voor de zeer kleine ondernemingen (→ Glossarium) (④). In de periode 2009-2020 verloor het BHG als gevolg van migraties:

- › tussen 4 en 6 bedrijven per 1 000 bedrijven met minder dan 20 werknemers;
- › tussen 7 en 8 bedrijven per 1 000 bedrijven met 20 tot 100 werknemers;
- › tussen 17 en 18 bedrijven per 1 000 bedrijven met 100 of meer werknemers.

Het relatieve migratietekort blijkt nijpender voor de grootste ondernemingen dan voor de kleinste.

Eerder bepaalde economische activiteiten

Het relatieve migratiesaldo verschilt sterk afhankelijk van de economische activiteitensector. Op basis van de nettomigratie per 1 000 ondernemingen kunnen drie grote categorieën worden onderscheiden.

- › De eerste categorie omvat economische activiteitensectoren waarvoor het migratiesaldo per 1 000 ondernemingen bijna 0 bedraagt. Het gaat om de primaire sector (NACE A-B), vervoer en opslag (NACE H), verschaffen van accommodatie en maaltijden (NACE I), financiële activiteiten en verzekeringen (NACE K), onroerend goed (NACE L) en niet-marktdiensten (NACE O tot en met R, 94 en U). De ondernemingen die actief zijn in die sectoren, zoeken in het BHG specifieke locaties. Zo bevordert de toeristische vraag bijvoorbeeld de Brusselse verankering van de horecasector (NACE I).
- › De tweede categorie omvat economische activiteitensectoren waarvan het migratiesaldo per 1 000 bedrijven dicht bij het gewestelijke gemiddelde ligt (-5,7 per 1.000 bedrijven). Het gaat om de secundaire sector (NACE C tot en met F), de groot- en detailhandel, inclusief reparatie van motorvoertuigen (NACE G) en gespecialiseerde, wetenschappelijke en technische activiteiten (NACE M).
- › De derde categorie omvat economische activiteitensectoren waarvoor het migratiesaldo per 1.000 bedrijven hoger is dan het regionale gemiddelde: in die sectoren zijn ongeveer 10 Brusselse bedrijven op de 1.000 uit het BHG verdwenen als gevolg van migraties. Het gaat om informatie en communicatie (NACE J), administratieve en ondersteunende diensten (NACE N) en marktdiensten aan personen (exclusief detailhandel) (NACE 95 en 96), zoals de activiteiten inzake lichamelijke verzorging aan personen.

④ MIGRATIESALDO ONDERNEMINGEN IN HET BHG VOLGENS GROOTTEKLASSE TUSSEN 2009 EN 2020

Grootteklasse van de bedrijven	Gemiddeld aantal Brusselse bedrijven tussen 2009 en 2020	Gemiddeld aantal Brusselse bedrijfsmigraties tussen 2009 en 2020	Migratiesaldo BHG per 1 000 ondernemingen
1 tot 4 werknemers	11 707	565	-5,65
5 tot 9 werknemers	3 017	163	-4,55
10 tot 19 werknemers	1 723	94	-4,10
20 tot 49 werknemers	1 230	73	-7,29
50 tot 99 werknemers	405	23	-7,79
100 tot 249 werknemers	281	16	-13,75
250 tot 499 werknemers	125	8	-29,38
Meer dan 500 werknemers	131	6	-17,02
TOTAAL	18 619	11 364	-5,68

Bron: Statbel; berekeningen: BISA

5 MIGRATIESALDO VAN DE ONDERNEMINGEN IN HET BHG VOLGENS ECONOMISCHE ACTIVITEITENSECTOR, TUSSEN 2009 EN 2020

NACE-klasse	NACE-code	Gemiddeld aantal Brusselse bedrijven tussen 2009 en 2020	Gemiddeld aantal jaarlijkse Brusselse bedrijfsmigraties tussen 2009 en 2020	Migratiesaldo BHG per 1 000 ondernemingen
Primaire en secundaire sectoren				
Landbouw, bosbouw en visserij; winning van delfstoffen	A-B	37	3	0,5
Industrie	C	854	44	-6,4
Productie en distributie van elektriciteit, gas, stoom en gekoelde lucht; Productie en distributie van water; Sanering, afvalbeheer	D-E	51	3	-4,3
Bouw	F	1 366	89	-4,7
"Zware" tertiaire sector - Horeca, handel en logistiek				
Handel; reparatie van auto's en motorfietsen	G	5 195	232	-6,9
Vervoer en opslag	H	807	69	-1,2
Verschaffen van accommodatie en maaltijden	I	2 441	69	-1,0
"Lichte" tertiaire marktsector (Diensten aan bedrijven)				
Informatie en communicatie	J	1 078	82	-12,6
Financiële activiteiten en verzekeringen	K	384	19	-2,6
Exploitatie van en handel in onroerend goed	L	610	28	-3,0
Gespecialiseerde, wetenschappelijke en technische activiteiten	M	2 602	155	-7,1
Administratieve en ondersteunende diensten	N	1 269	84	-10,4
Tertiaire niet-marktsector - Gezondheid, cultuur, sociaal en publiek (Diensten aan personen)				
Openbaar bestuur; Onderwijs; Extraterritoriale organisaties en lichamen	O-P-U	178	6	-2,4
Menselijke gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	Q	297	10	1,5
Kunst, amusement en recreatie	R	418	17	-2,2
Verenigingen	S-94	440	18	-0,8
Overige tertiaire activiteiten				
Reparatie van computers en consumentenartikelen	S-95	43	2	-8,3
Overige persoonlijke diensten	S-96	549	18	-13,1
Algemeen totaal		18 619	947	-5,7

Bron: Statbel; berekeningen : BISA

Wat zijn de geografische trends van de migraties van ondernemingen in Brussel en in België?

Na in detail geanalyseerd te hebben uit welk type ondernemingen het negatieve migratiesaldo van het BHG is samengesteld, volgt in dit deel een geografische analyse van het migratiesaldo per 1 000 ondernemingen op gemeentelijk niveau. Deze analyse verloopt in drie fasen:

- het migratiesaldo van de Belgische gemeenten ten aanzien van de migraties van Belgische ondernemingen;
- het migratiesaldo van de Belgische gemeenten ten aanzien van de migraties van Brusselse ondernemingen;
- het gedetailleerde migratiesaldo van de Brusselse gemeenten.

Deze geografische analyse maakt het mogelijk om:

- te bepalen of het negatieve migratiesaldo specifiek is voor Brussel of voor de (grotere) Belgische steden;
- de relatie tussen het BHG en de rest van zijn stedelijke gebied te verduidelijken (→ *Kader 3*);
- de specifieke kenmerken van de migraties in de 19 Brusselse gemeenten te identificeren.

Een gunstig migratiesaldo voor de gemeenten in de rand van de grootste steden

De analyse van het migratiesaldo van de Belgische ondernemingen per 1000 ondernemingen op gemeentelijk niveau brengt verschillende realiteiten aan het licht naargelang van de context (7).

- In de **stadscentra ligt het relatieve migratiesaldo dicht bij 0**, hetzij licht positief (bv. Brussel-Stad, Brugge, Mechelen of Bergen) hetzij licht negatief (bv. Gent, Hasselt of Namen).
- In de **agglomeratiegemeenten is het relatieve migratiesaldo van de Belgische bedrijven sterk negatief**. Dat geldt met name voor gemeenten in de agglomeratie met een industrieel verleden en/of die vandaag een duidelijke functie hebben als woongebied. Het gaat bijvoorbeeld om Sint-Pieters-Woluwe en Sint-Lambrechts-Woluwe in het BHG, Saint-Nicolas in Luik of Edegem en Mortsel in Antwerpen.
- In de **gemeenten van de rest van de stedelijke gebieden is het relatieve migratiesaldo van de Belgische bedrijven over het algemeen positief**. De kans op een (sterk) positief migratiesaldo is des te groter als de gemeente de volgende twee kenmerken heeft: een bedrijventerrein hebben op het gemeentelijke

3. Het concept van stedelijk gebied in België

Wat is een stedelijk gebied?

Vanaf de industriële revolutie in de 19e eeuw hebben steden zich sterk ontwikkeld, met name in de ruimte, door middel van centrifugale groei. Voor de grootste steden is die stedelijke groei verder gegaan dan de gemeentegrenzen. In België werd het begrip “stedelijk gebied” ingevoerd om de uitbreiding van steden te verklaren, zowel vanuit morfologisch oogpunt (de uitbreiding van de bebouwde oppervlakte) als vanuit functioneel oogpunt (polarisatie door de in de stad aanwezige functies) (Van der Haegen, Pattyn, 1979).

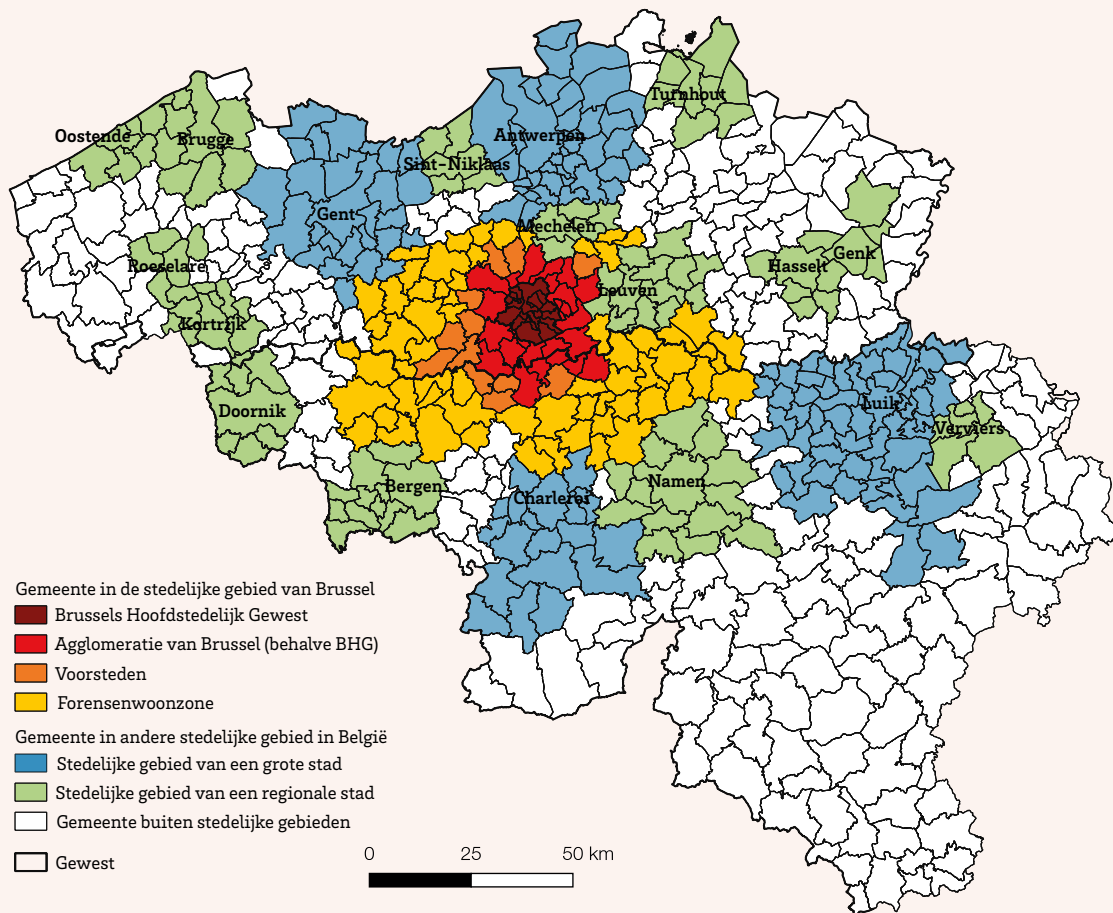
De definities en afbakeningen van stedelijke gebieden worden vaak bijgewerkt om rekening te houden met de voortschrijdende peri-urbanisatie (Van der Haegen *et al.*, 1996; Luyten *et al.*, 2007). Deze Focus is gebaseerd op de meest recente analyse van Vanderstraeten & Van Hecke (2019).

Waaruit bestaat een stedelijk gebied?

Een stedelijk gebied bestaat uit vier componenten.

- **Het stadscentrum** geeft zijn naam aan het stedelijk gebied.
- **De agglomeratie** komt overeen met gemeenten waarvan meer dan de helft van de bevolking in het morfologische (bebouwde) verlengde van het stadscentrum woont, aldus Statbel.
- **De voorsteden** omvatten gemeenten die functioneel verbonden zijn met het stadscentrum, op basis van een multicriteria-analyse.
- **De forensenwoonzone** wordt hier samengevoegd met het stedelijk gebied en groepeerd de gemeenten waarvan ten minste 20 % van de werknemers in de eerder gedefinieerde agglomeratie werkt.

6 AANPASSING VAN DE BELGISCHE STEDELIJKE GEBIEDEN VAN 2011 VOOR DE ANALYSE VAN DE MIGRATIES

Gegevens: Vanderstraeten & Van Hecke (2019); Cartografie: BISA

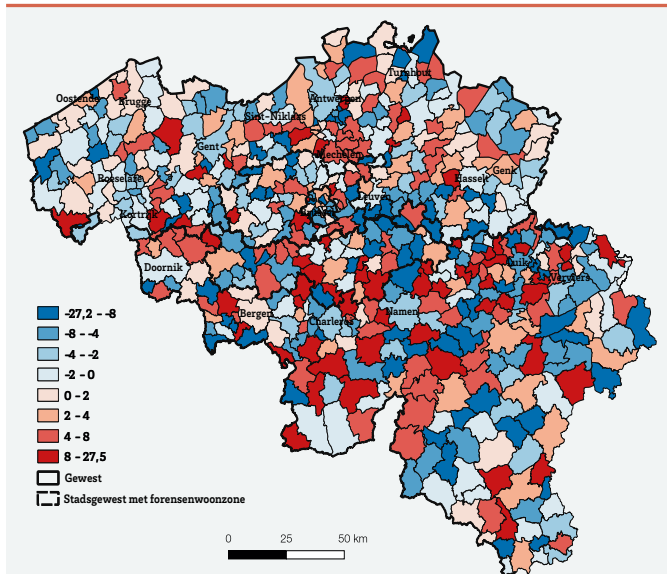
Hoe wordt het concept van stedelijk gebied in deze Focus toegepast?

Voor de analyse van de bedrijfsmigraties met betrekking tot het BHG wordt de door Vanderstraeten & Van Hecke (2019) gebruikte typologie van gemeenten als volgt aangepast:

- De gemeenten van de Brusselse agglomeratie, die zich tot ver buiten het BHG uitstrekt, worden gescheiden naargelang zij tot het BHG of tot de twee andere gewesten behoren.
- De stedelijke gebieden van de vier andere grote Belgische steden worden gegroepeerd, namelijk Antwerpen, Charleroi, Gent en Luik.
- De stedelijke gebieden van de regionale steden worden gegroepeerd, namelijk Bergen, Brugge, Doornik, Genk, Hasselt, Kortrijk, Leuven, Mechelen, Namen, Oostende, Roeselare, Sint-Niklaas, Turnhout en Verviers.
- De Belgische gemeenten buiten de stedelijke gebieden worden gegroepeerd.

grondgebied of over een kleine stad beschikken met enkele diensten op het gemeentelijke grondgebied. Halle bij Brussel, Herstal bij Luik of Wommelgem bij Antwerpen hebben bijvoorbeeld beide kenmerken. Hun respectieve migratiesaldi zijn positief.

7 MIGRATIESALDO PER 1.000 BEDRIJVEN VAN DE BELGISCHE GEMEENTEN, TUSSEN 2009 EN 2020

Bron: Statbel; berekeningen en cartografie: BISA.

Opmerking: interpreteer voor elke gemeente de waarde als volgt: "De gemeente X heeft ten gevolge van bedrijfsmigraties Y bedrijven bijgekregen of verloren tussen 2009 en 2020".

Hoewel er veel lokale bijzonderheden zijn, komen er toch bepaalde geografische trends naar voren.

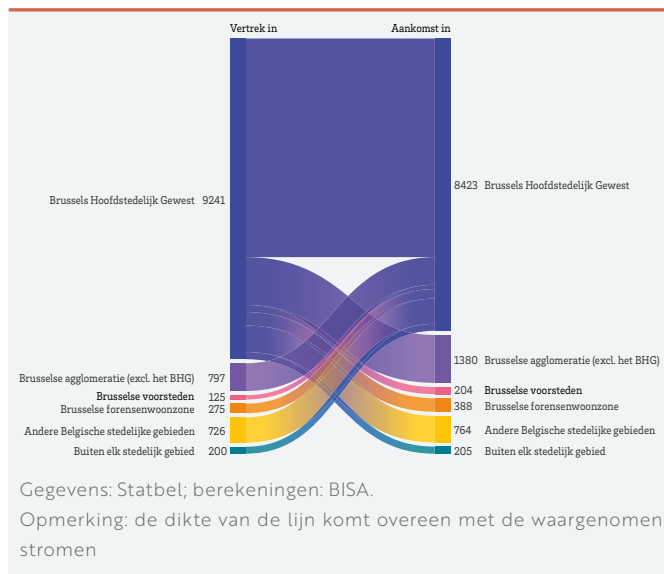
- Enerzijds **blijven stadscentra ankerlocaties voor bedrijven die prestigieuze centrale locaties zoeken** (bv. hoofdkantoren van banken), **voor bedrijven die afhankelijk zijn van de toeristische vraag** (bv. de horeca) **of bedrijven verbonden met de tertiaire niet-marktsector** (bv. gezondheidszorg of openbaar bestuur). Dat verklaart het licht positieve migratiesaldo voor Brussel-Stad.
- Daarentegen **lijken de andere economische sectoren gevoeliger te zijn voor nieuw aanbod van grond en vastgoed aan de rand van de grootste steden**, zoals commerciële, wetenschaps- of industrieparken. Dat maakt deel uit van het proces van peri-urbanisatie (→ [Glossarium](#)), d.w.z. de uitbreiding van steden in de ruimte als gevolg van verbeterde mobiliteit.

... maar hoe zit het specifiek voor het BHG?

De Brusselse bedrijfsmigraties vertegenwoordigen een subgroep van 11 364 migraties binnen de 40 994 Belgische bedrijfsmigraties (28 %) vastgesteld tussen 2009 en 2020. Dat komt overeen met de migraties van bedrijven van en/of naar het BHG. Het hierboven beschreven algemene schema is van toepassing op Brussel (8).

- Ten eerste **verliest het BHG bedrijven aan de rest van zijn stedelijk gebied in Vlaanderen of Wallonië**, doordat het aantal bedrijven dat zich komt vestigen (1 972 bedrijven), het aantal vertrekkende bedrijven (1 972 bedrijven) niet compenseert.
- Het onevenwicht is bijzonder scherp voor het BHG ten aanzien van de rest van de agglomeratie in Vlaanderen (bv. Sint-Pieters-Leeuw of Zaventem) of Wallonië (bv. Waterloo of Kasteelbrakel) (9). Het vastgestelde deficit bedraagt 583 ondernemingen als gevolg van de migraties.

8 SANKEY-DIAGRAM VAN DE BRUSSELSE BEDRIJFSMIGRATIES VOLGENS URBANISATIENIVEAU VAN DE GEMEENTEN VAN HERKOMST EN BESTEMMING TUSSEN 2009 EN 2020

- Voor het overige zijn de **stromen tussen het BHG en de rest van het land³ op zich relatief in evenwicht**: 969 vertrekkende bedrijven tegenover 926 bedrijven die zich komen vestigen. Sommige gemeenten hebben een positief migratiesaldo (bv. Aat), terwijl andere een negatief migratiesaldo hebben (bv. Hoegaarden) (9).

- Tot slot moeten de **intergewestelijke stromen**, d.w.z. tussen het BHG en de twee andere Belgische gewesten (3 169 bedrijven), **worden gerelativeerd ten opzichte van de infragewestelijke stromen** (6 300 bedrijven), d.w.z. binnen het Brusselse Gewest.

De resultante van de migraties van Brusselse ondernemingen bevestigt het effect dat uitgeoefend wordt door de peri-urbanisatie op de keuze van de vestigingslocatie van deze bedrijven. De contrasterende situatie van de Brusselse gemeenten wordt in het volgende deel geanalyseerd.

De peri-urbanisatie treft evenwel niet uitsluitend het BHG. Zoals vermeldt betreft het evenzeer de andere stedelijke gebieden van de grootste steden (7). Bovendien heeft de stedelijke uitbreiding ook gevolgen voor de rest van het Brussels stedelijk gebied: door de migraties verliest elk deel van het stedelijk gebied bedrijven aan delen die verder van het stadscentrum verwijderd zijn (8). Zo zijn tussen 2009 en 2020 1 799 bedrijven vanuit het Vlaamse en het Waalse deel van het Brusselse stedelijke gebied naar de rest van het land gemigreerd, terwijl 1 497 bedrijven de omgekeerde beweging maakten⁴.

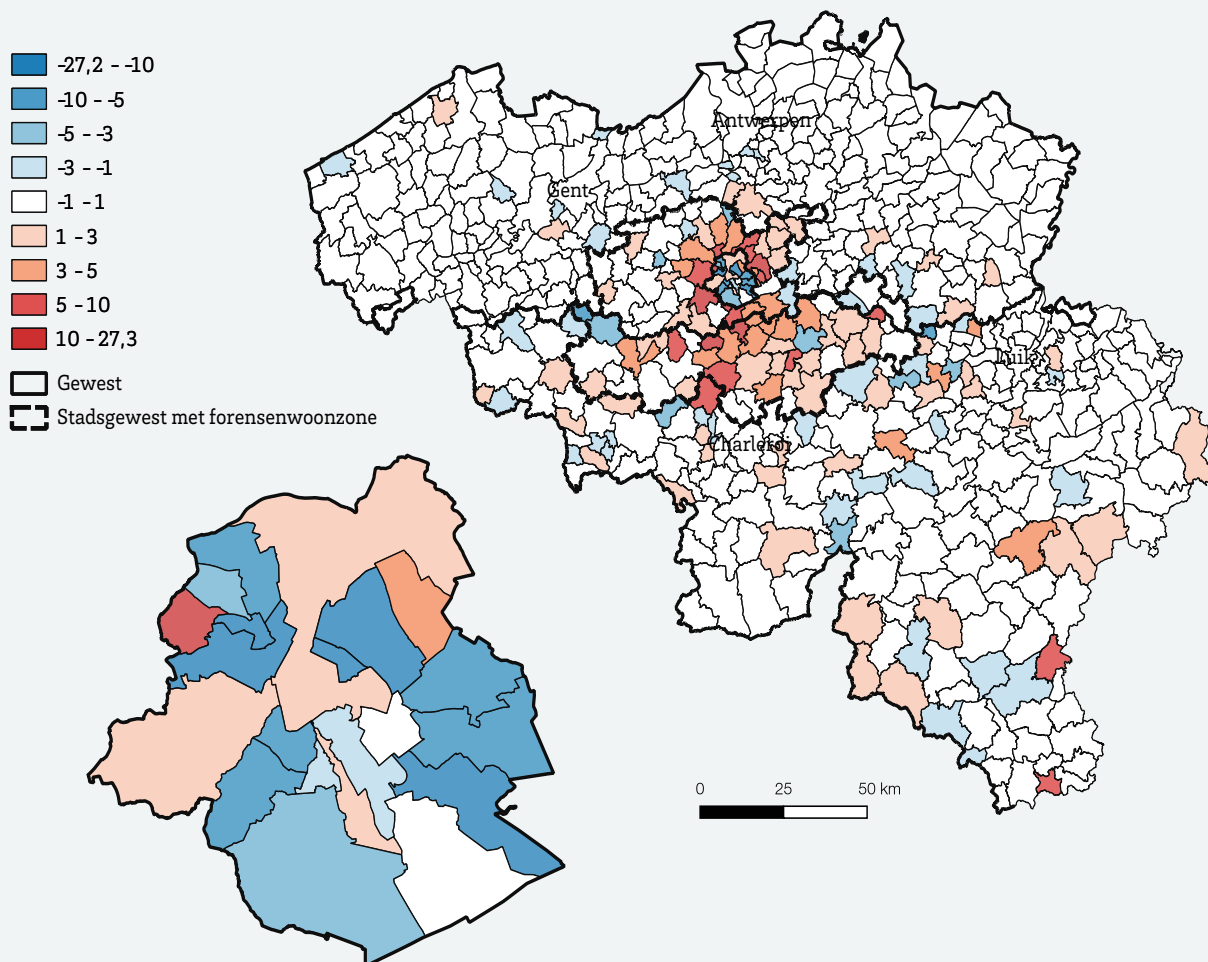
Een blik op het migratiesaldo van de Brusselse gemeenten

De effecten van de peri-urbanisatie worden ook bevestigd op het niveau van de 19 Brusselse gemeenten (10). **De 19 Brusselse gemeenten hebben een negatief migratiesaldo ten aanzien van Vlaanderen en Wallonië.** Dat getuigt opnieuw van de tendens tot uitbreiding die de keuze van de vestigingslocatie van de Brusselse bedrijven beïnvloedt.

De interne migratiestromen binnen het BHG wijzigen echter het totale migratiesaldo van de Brusselse gemeenten. Er kunnen **drie groepen Brusselse gemeenten worden onderscheiden**:

- **gemeenten met een negatief migratiesaldo, zowel ten aanzien**

9 MIGRATIESALDO VAN DE BRUSSELSE ONDERNEMINGEN PER 1.000 ONDERNEMINGEN VOOR ELKE GEMEENTE

Gegevens: Statbel; berekeningen en cartografie: BISA.

Opmerking: interpreteer voor elke gemeente de waarde als volgt: «De gemeente X heeft ten gevolge van bedrijfsmigraties Y bedrijven bijgekregen of verloren tussen 2009 en 2020».

10 MIGRATIES VAN BRUSSELSE BEDRIJVEN VOLGENS HUN INTERGEWESTELIJKE OF INFRAGEWESTELIJKE KARAKTER, OVER DE PERIODE 2009-2020

Brusselse gemeente	Infragewestelijke migraties				Intergewestelijke migraties				Alle migraties	
	Vertrek in	Aankomst in	Migratiesaldo	Saldo per 1 000 bedrijven	Vertrek in	Aankomst in	Migratiesaldo	Saldo per 1 000 bedrijven	Migratiesaldo	Saldo per 1 000 bedrijven
Anderlecht	423	530	107	5	290	203	-87	-4	20	1
Oudergem	211	193	-18	-3	86	41	-45	-7	-63	-10
Sint-Agatha-Berchem	106	145	39	11	55	53	-2	-1	37	10
Brussel	1 065	1 258	193	4	626	558	-68	-1	125	2
Etterbeek	383	414	31	3	129	101	-28	-3	3	0
Evere	213	265	52	8	101	73	-28	-5	24	4
Vorst	279	250	-29	-4	121	72	-49	-6	-78	-10
Ganshoren	78	96	18	7	54	24	-30	-12	-12	-5
Elsene	837	821	-16	-1	316	281	-35	-1	-51	-2
Jette	173	163	-10	-2	77	50	-27	-5	-37	-7
Koekelberg	105	77	-28	-13	36	23	-13	-6	-41	-18
Sint-Jans-Molenbeek	374	288	-86	-8	143	86	-57	-5	-143	-13
Sint-Gillis	280	235	-45	-5	74	56	-18	-2	-63	-7
Sint-Joost-Ten-Node	175	134	-41	-10	39	32	-7	-2	-48	-12
Schaarbeek	564	369	-195	-11	242	137	-105	-6	-300	-17
Ukkel	445	454	9	1	253	158	-95	-6	-86	-5
Watermaal-Bosvoorde	137	179	42	9	80	39	-41	-9	1	0
Sint-Lambrechts-Woluwe	260	245	-15	-2	122	78	-44	-5	-59	-7
Sint-Pieters-Woluwe	192	184	-8	-1	97	58	-39	-6	-47	-7

van de twee andere Belgische gewesten als ten aanzien van de andere Brusselse gemeenten: Elsene, Jette, Koekelberg, Oudergem, Schaarbeek, Sint-Gillis, Sint-Jans-Molenbeek, Sint-Joost-ten-Node, Sint-Lambrechts-Woluwe, Sint-Pieters-Woluwe en Vorst.

- › **gemeenten met een positief infragewestelijk migratiesaldo, maar niet voldoende om het negatieve intergewestelijke migratiesaldo te compenseren:** Ganshoren en Ukkel.
- › **gemeenten met een positief infragewestelijk migratiesaldo dat het negatieve intergewestelijke migratiesaldo compenseert:** Anderlecht, Brussel-Stad, Etterbeek, Evere, Sint-Agatha-Berchem en Watermaal-Bosvoorde.

De in de Brusselse gemeenten vastgestelde migratiesaldi kunnen worden verklaard door een aantal lokale bijzonderheden.

- › **De aanwezigheid van een zakenwijk of toeristische wijk maakt het mogelijk om activiteiten te verankeren die weinig mobiel zijn en het BHG niet vaak verlaten.** Denk aan bepaalde marktdiensten zoals financiën of verzekeringen, niet-marktdiensten zoals openbaar bestuur of horeca-activiteiten (verschaffen van accommodatie en maaltijden). Dat verklaart het positieve migratiesaldo in Brussel-Stad.
- › **Wijken die sterk residentieel van aard zijn en/of oude industriële wijken trekken weinig bedrijven aan en houden vrijwel geen bedrijven vast.** In die wijken waren ondernemingen uit de markteconomie gevestigd (industrie, handel of bepaalde diensten). Enerzijds blijft de verenigbaarheid van bepaalde activiteiten met de woonfunctie problematisch. Anderzijds concurreert het grond- en vastgoedaanbod van perifere bedrijventerreinen met de historische locaties van bedrijven. Vorst of Sint-Jans-Molenbeek zijn archetypes van gemeenten waarvan het migratiesaldo sterk wordt bepaald door hun industriële verleden en hun residentiële aard.
- › **De aanwezigheid van een bedrijventerrein (commercieel, wetenschappelijk of industrieel) maakt het mogelijk de concurrentie met locaties verder weg van het stadscentrum te beperken** voor bedrijven die actief zijn in de sectoren die het negatieve migratiesaldo van het BHG voeden. In Anderlecht wordt de economische achteruitgang van Kuregem gecompenseerd door de aantrekkingskracht van de Industrielaan, de winkelcentra en de wetenschapscampus.

Wat te onthouden uit de analyse van de migratie van Belgische bedrijven voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest?

Deze Focus gaat dieper in op de analyse van het migratiesaldo op het niveau van het BHG en de Belgische en Brusselse gemeenten. **In de periode 2009-2020 heeft het BHG 818 maatschappelijke zetels verloren van Belgische privébedrijven die minstens één werknemer tewerk stellen.** Dat is te wijten aan de 2 941 bedrijven die uit het BHG zijn vertrokken en niet werden gecompenseerd door de 2 123 bedrijven die zich er in dezelfde periode zijn komen vestigen. Dat deficit moet worden afgezet tegen de 6 300 interne bedrijfsmigraties in het BHG.

Het deficit is voornamelijk te wijten aan:

- › kleine ondernemingen (die ook talrijker zijn);
- › ondernemingen met een middelhoge ouderdom (tussen 10 en 29 jaar);

- › ondernemingen uit bepaalde economische sectoren: de secundaire sector (met name de industrie en de bouw), de groothandel, marktdiensten aan personen (d.w.z. detailhandel en andere diensten aan personen), informatie en communicatie, gespecialiseerde, wetenschappelijke en technische activiteiten en administratieve en ondersteunende diensten.

Als gevolg van migratie heeft het BHG in de periode 2009-2020 6 op de 1 000 bedrijven verloren. Voor sommige categorieën ondernemingen is het door migratie veroorzaakte deficit echter groter:

- › Het BHG verloor 17 van de 1 000 bedrijven met meer dan 100 werknemers als gevolg van migratie;
- › Het BHG verloor tussen 7 en 13 bedrijven op de 1 000 door migraties in de volgende economische activiteitensectoren: informatie en communicatie, administratieve en ondersteunende diensten, handel en overige marktdiensten aan personen en industrie.

Deze deficits kunnen worden verklaard door de peri-urbanisatie, die van invloed is op de keuzes van bedrijven in verband met herlocalisatie. **De resultante van de migraties van Belgische en Brusselse bedrijven wijst op een tendens dat bedrijven wegtrekken uit de centra van de grootste Belgische steden.** Die trend komt samengevat overeen met een migratie:

- › **over korte afstand** (tussen 5 en 10 km), afhankelijk van de beschouwde migraties;
- › **door ondernemingen die veeleer actief zijn in markteconomische sectoren** zoals de industrie, marktdiensten aan personen (zoals de detailhandel) en bepaalde zakelijke diensten (zoals de groothandel of informatie en communicatie);
- › **vanuit gebieden waar het grond- en vastgoedaanbod beperkt is** (zoals oude industriewijken in de steden of woonwijken) **naar plaatsen waar dat aanbod overvloediger is** (zoals bedrijventerreinen).

De gevolgen van de peri-urbanisatie blijven niet beperkt tot het BHG, maar treffen ook:

- › de andere grootste stedelijke gebieden in België, namelijk Antwerpen, Charleroi, Gent en Luik;
- › de Vlaamse en Waalse periferie van het Brussels stedelijk gebied.

Uit de geografische analyse van het migratiesaldo **blijkt het belang van bepaalde bijzondere economische locaties:**

- › **De zakenwijken** verankeren sommige bedrijven in marktdiensten (zoals financiën en verzekeringen) of niet-marktdiensten (zoals openbare besturen);
- › De **toeristische wijken** verankeren bedrijven die actief zijn in de horeca (verschaffen van accommodatie en maaltijden);
- › **Bedrijventerreinen** bieden grond en vastgoedmogelijkheden voor bedrijven die in belangrijke mate hebben bijgedragen tot het negatieve migratiesaldo van het BHG (zoals handel, bepaalde zakelijke diensten en industrie).
- › De **oude industriële wijken** hebben moeite om bedrijven te behouden of aan te trekken omdat ze het prestige en de toegankelijkheid van centrale wijken (d.w.z. zaken- of toeristische wijken) missen, en kampen met beperkingen inzake het aanbod van grond en vastgoed (d.w.z. ruimte en/of conflicten) en een aangetast imago.
- › In de **woonwijken** beperken potentiële burencorrelaties met bedrijven de ontwikkelingsmogelijkheden.

De aan- of afwezigheid van deze locaties helpt het migratiesaldo van de gemeenten in het Brussels stedelijk gebied te verklaren:

- › Het licht positieve migratiesaldo van Brussel-Stad.

- › Het negatieve migratiesaldo van residentiële en/of postindustriële gemeenten zoals Sint-Jans-Molenbeek of Schaarbeek.
- › Het positieve migratiesaldo van Brusselse gemeenten met bedrijventerreinen zoals Evere of Anderlecht.
- › Het zeer positieve migratiesaldo van de gemeenten in de Vlaamse of Waalse rand van Brussel, die zowel een kleine stad als verschillende bedrijventerreinen herbergen, zoals Halle, Nijvel of Gembloux.

Deze Focus bevestigt dat het **merendeel van de Belgische bedrijfsmigraties plaatsvindt binnen stedelijke gebieden**, op infrastedelijke schaal, in de **context van peri-urbanisatie**, en niet in de context van concurrentie tussen de grootste steden, d.w.z. op interstedelijke schaal, in de context van metropolitisatie (→ [Glossaire](#)). De regulering van de vestiging van bedrijven is dan ook meer een zaak van beleid dat voor alle bedrijven geldt, ruimtelijke ordening en mobiliteit, dan van beleid inzake economische aantrekkelijkheid gericht op specifieke groepen, dat steeds meer als ondoeltreffend wordt beschouwd (zie bijvoorbeeld Bouba-Olga & Grossetti, 2020; Van Hamme *et al.*, 2020).

Bovendien **lijken de migraties van Belgische bedrijven grotendeels samen te hangen met veranderingen in de stedelijke omgeving**. Het gaat niet zozeer om concurrerende stadswijken met vergelijkbare kenmerken dan wel om een radicale verandering van de stedelijke context, of het nu gaat om een vestiging in de centrale wijken of in de periferie. Daarom moet **het overheidsbeleid inzake territoriale ontwikkeling er rekening mee houden dat migraties deel uitmaken van een verandering in de locatievoorkeuren van bedrijven**. In de specifieke context van Brussel onderstreept dat nogmaals het belang van de coördinatie van het overheidsbeleid voor territoriale ontwikkeling tussen de drie Belgische gewesten rond het Brussels stedelijk gebied (zie bijvoorbeeld Halleux, 2012). **Elk deel van het Brusselse stedelijke gebied** beschikt immers **over eigen troeven voor verschillende soorten bedrijven**. In die context is de bestaande concurrentielogica nadelig voor de evenwichtige territoriale ontwikkeling van het Brusselse stedelijke gebied.

Bibliografie

- AUJEAN, Laurent, CASTIAU, Etienne, DUBOIS, Olivier, STORME, Marianne, VAN HAMME, Gilles et VANDERMOTTEN, Christian (ed.). 2005. *La localisation des entreprises dans la région métropolitaine bruxelloise – État des lieux, évolution, coûts de l'immobilier et charges fiscales*. Brussel: Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.
- BISA, WILMOTTE, Pierre-François. 2022. [De gevolgen van de migratie van Belgische ondernemingen voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest](#). Focus van het BISA nr. 54.
- BOUBA-OLGA, Olivier et GROSSETTI, Michel. 2020. [The French Version of the CAGE Mythology \(Competitiveness – Attractiveness – Globalization – Excellence\) and Some Ideas on How to Escape from It](#). In: PUMAIN, D. (ed). *Theories and models of urbanization*. Springer, Cham, pp. 133-150.
- BRUZZ. 2021. [3.000 Brusselse ondernemingen verlieten vorig jaar gewest](#). Bruzz, 12 oktober 2021.
- GEOCONFLUENCES. 2022. [Glossaire](#). (geraadpleegd op 13/9/2022).
- HALLEUX, Jean-Marie. 2012. [Vers la ville compacte qualitative ? Gestion de la périurbanisation et actions publiques](#). *Belgeo* 2012(1-2).
- LA DERNIERE HEURE. 2021. [2.824 entreprises ont quitté Bruxelles pour une autre région en 2020 : la Flandre séduit de plus en plus](#). La Dernière Heure, 11 oktober 2021.
- LEROY, Stéphane. 2000. Sémantiques de la métropolisation. *L'Espace géographique* 29(1), pp. 78-86.
- LUYTEN, Sarah et VAN HECKE, Etienne. 2007. De Belgische stadgewesten 2001, *Statistics Belgium Working Paper 14*. Brussel, Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie.
- PELLENBERG, Pieter Hendrik. 2005. [Firm migration in the Netherlands](#). Paper presented at 45th Congress of the European Regional Science Association, Amsterdam, Netherlands.
- THILLET, Jean-François & BERTRAND, Philippe. 2017. 10 000 transferts d'établissements chaque année au sein de l'aire métropolitaine de Lyon-Saint-Étienne. *INSEE Analyses Auvergne-Rhône-Alpes* 50, 4 p.
- VAN DER HAEGEN Herman, PATTYN M. 1979. De Belgische stadgewesten, *Statistische en Econometrische Studieën* 59, Brussel, Nationaal Instituut voor de Statistiek, pp. 235-249.
- VAN DER HAEGEN Herman, VAN HECKE, Etienne et JUCHTMANS, G. 1996. De Belgische stadgewesten 1991, *Statistische studieën* 104, Brussel, Nationaal Instituut voor de Statistiek, pp. 3-42.

→ VAN HAMME, Gilles, WAIENGNIER, Maëlys, BASSENS, David et HENDRIKSE, Reijer. 2020. [Geavanceerde diensten: de aantrekkelijkheid van Brussel en lokale uitdagingen](#), *Brussels Studies* 149.

→ VANDERSTRAETEN, Lieve et VAN HECKE, Etienne. 2019. [Les régions urbaines en Belgique](#). *Belgeo* 2019(1).

Glossarium

Materiële vaste activa

Alle materiële activa waarin een onderneming duurzaam investeert (bijvoorbeeld het gebouw of de machines).

Agglomeratie

Geheel van (Belgische) gemeenten in een stedelijk gebied waar meer dan de helft van de bevolking in de bebouwde kom van een stadscentrum woont.

(Btw-)plichtige

Hoedanigheid van een economische speler die in het kader van zijn activiteiten voor het leveren van goederen of het verlenen van diensten, onderworpen is aan de btw, wat impliceert dat hij geregistreerd is bij de bevoegde autoriteiten.

Voorsteden

Geheel van (Belgische) gemeenten in een stedelijk gebied die verbonden zijn met een stadscentrum volgens morfologische (organisatie van de bebouwde omgeving) en functionele (gebruik van in de agglomeratie gelegen functies door de inwoners van de betrokken gemeenten) verstedelijkingscriteria.

Fusie van gemeenten

Hervorming van de Belgische administratieve geografie die op 01.01.1977 heeft geleid tot een vermindering van het aantal gemeenten in België van 2.359 tot 596 door fusies van voormalige gemeenten.

Grote onderneming

Onderneming met meer dan 250 werknemers (definitie specifiek voor deze Focus, gekoppeld aan de beschikbaarheid van gegevens).

Metropolisatie

Het proces van concentratie van de bevolking, activiteiten en waarde in grote steden, waardoor de hogere niveaus van de stedelijke hiërarchie worden versterkt.

Peri-urbanisatie

Proces van uitbreiding van kunstmatige oppervlakken aan de rand van stedelijke agglomeraties.

BHG

Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Stedelijk gebied

Belgisch geografisch concept dat de uitbreiding van de grootste steden buiten hun gemeentegrenzen afbakt op basis van morfologische (uitbreiding van de bebouwde omgeving) en functionele (afhankelijkheid van bepaalde stedelijke functies) criteria.

Migratiesaldo

Verschil tussen het aantal bedrijven (in de zin van de maatschappelijke zetel) dat zich in een gemeente komt vestigen en het aantal bedrijven dat de gemeente verlaten heeft in de loop van de geanalyseerde periode.

Zeer kleine onderneming

Onderneming met minder dan 10 werknemers (definitie specifiek voor deze Focus, gekoppeld aan de beschikbaarheid van gegevens).

Noten

1. Het gemiddelde aantal ondernemingen verwijst naar het totale aantal ondernemingen van de geanalyseerde entiteit (ofwel op het niveau van België, ofwel per gemeente) dat beantwoordt aan de criteria gedefinieerd om de migraties te selecteren (zie kader 2). Die criteria hebben betrekking op de omvang en de rechtsvorm van de onderneming.
2. Deze constatering geldt op een meer uitgesplitst niveau, waarvan de gegevens als bijlage beschikbaar zijn. Sommige categorieën werden voor grafische doeleinden gegroepeerd.
3. Van en naar Belgische gemeenten die niet in het stedelijk gebied van Brussel liggen.
4. De volledige herkomst-bestemmingsmatrix van de bedrijfsmigraties volgens de typologie van de gemeenten van herkomst en bestemming is bij dit document gevoegd.

BIJLAGE

HERKOMST-BESTEMMINGSMATRIX VAN DE BELGISCHE BEDRIJFSBEWEGINGEN VOLGENS DE TYPOLOGIE VAN DE BELGISCHE STEDELIJKE GEBIEDEN TUSSEN 2009 EN 2020

Bestemmings-gemeente	Buiten een stedelijk gebied	Stedelijke gebieden van middelgrote steden	Stedelijke gebieden van grote steden	Brusselse forensenwoonzone	Brusselse voorsteden	Brusselse agglomeratie excl. het BHG	Brussels Hoofdstedelijk Gewest	Totaal
Gemeente van herkomst								
Buiten een stedelijk gebied	3 396	1 702	1 130	251	28	87	200	6 794
Stedelijke gebieden van middelgrote steden	1 672	3 545	1 074	308	33	180	261	7 073
Stedelijke gebieden van grote steden	1 187	1 096	7 940	320	48	242	465	11 298
Brusselse forensenwoonzone	321	269	415	972	102	349	275	2 703
Brusselse voorsteden	32	44	68	142	63	241	125	715
Brusselse agglomeratie excl. het BHG	121	244	285	424	239	1 060	797	3 170
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	205	287	477	388	204	1 380	6 300	9 241
Totaal	6 934	7 187	11 389	2 805	717	3 539	8 423	40 994

Bronnen : Statbel, Vanderstraeten & Van Hecke (2019); berekeningen : BISA

WETENSCHAPPELIJKE COÖRDINATIE

Astrid Romain

LEESCOMITÉ

Sabrine Cipriano, Amynah Gangji, Jean-Pierre Hermia, David Munoz Hortal

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Astrid Romain - BISA

©2022 Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Alle rechten voorbehouden.